

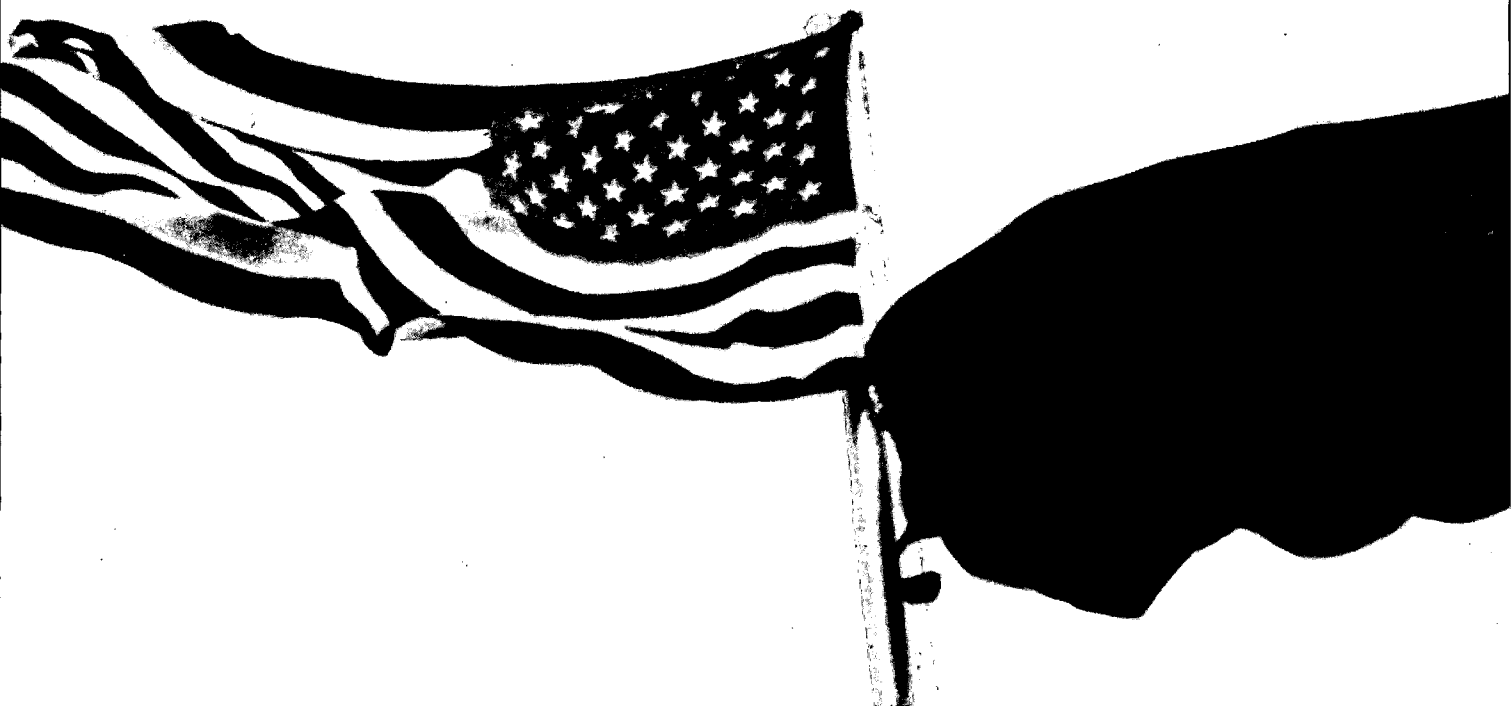
ה"דטנט" בעיני הסובייטים

פ. ה. ויגור

לא מכבר, התעוררה השאלה האם השינויים האחרונים במדיניות-החוץ הסובייטית השפיעו על גישת ה"פוליטבירו" כלפי אמונת-היסוד של תורת מרקס-לנין — כלומר, האם ה"פוליט-בירו" עודו מאמין בהתקדמות הבלתי-גמגמת של כל החברות האנושיות לקראת קומוניזם אמיתי; ובמקרה שאמונה זו עודה שרירה וקיימת — באיזו מידה יהיה ה"פוליטבירו" נכון להפעיל את המנגנון הממשלתי והמפלגתי כדי לזרז ולהחיש את התפתחותו של אותו תהליך בלתי-גמגמ?

הכרחי קודם להבהיר כי אין לנו כל דרך לדעת האם ה"פוליט-בירו" אמנם מאמין בדברים אשר להם הוא מטיף. דעתי האישית היא כי אמנם כן הדבר, או כי לפחות מרבית חברי ה"פוליטבירו" מאמינים במה שהם אומרים. בואת איני מתכוון לטעון כי הם דבקים בעיקרי המרקסיזם-לניניזם באותו להט מיסיונרי, שבו דגלו ראשוני המנהיגים הבולשביקים כאשר האמינו, מייד לאחר "מהפכת אוקטובר", כי נבואותיו של מרקס עומדות להתגשם על כל תג ופרט שבהן וכי העולם כולו עומד להפוך במהרה-בימיהם לעולם קומוניסטי. אחד או שניים מחברי ה"פוליטבירו" אולי שומרים עדיין על שלהבת האמונה הצרופה, אך חושדני, שמרבית החברים בגוף זה אינם כאלה.

אם נקבל שכזו היא, פחות-או-יותר, מידתו של להט-האמונה הקומוניסטי השורר בקרב המנהיגות הסובייטית, נוכל כעת לעיין במידה רבה יותר של ביטחון, בדברים אשר הם מטיפים. במקרה פורסם השנה כרך 12 של ה"אנציקלופדיה הסובייטית הגדולה", ובו מופיע ערך נכבד וארוך — "קומוניזם". מן הראוי להעיר בהקשר זה כי כל מילה באנציקלופדיה זו נבדקת על-

די הצנזורים הסובייטים ב"שבע עיניים", כדי להבטיח שתוכנה תואם את ה"קו". מאמר על נושא לניניסטי בסיסי כל-כך כמו "קומוניזם" נבחן ודאי אף הוא ב"שבע עיניים" בטרם הועבר לדפוס; לכן יכולים אנו להיות סמוכים ובטוחים כי מה שנמצא באותו מאמר ודאי תואם בדיוקנות מירבית את "תורת המפלגה" באותו עניין. אמנם לא כאן המקום לבחון בפרטי-פרטים את מה שנאמר באותו מאמר אנציקלופדי, אך די לנו אם נציין כי עיקרי-היסוד של הלניניזם המוכרים לנו היטב לא נשתנו אף כמלוא הנימה. האמונה המודגשת שם עודנה דוגלת בכך ש"חוקי הברזל של ההיסטוריה" (כביטוי החביב על המרקסיסטים) יביאו, במקדם או במאוחר, לכך שכל מדינות תבל יהפכו למדינות קומוניסטיות.

קשה להתייחס אל מאמר באנציקלופדיה זו כאל חריג יוצא-דופן; אך אם יטענו שמסקנותי ממאמר אחד לגבי גישת המפלגה כיום לקומוניזם הן מרחיקות לכת מדי, הרי שיש עוד פרסומים סובייטיים רבים, שניתן לצטט בתמיכה לאותה מסקנה. לדוגמה, לפני זמן קצר בלבד פירסמה הוצאת "פולי-טיזודאט" (בית ההוצאה של המפלגה) מהדורה חדשה של "התכנית" המפורסמת, שהגיש חרושצ'וב לקונגרס המפלגה ה-22 ב-1962, ואשר בה הבטיח לעמי רוסיה כי כבר ב-1980 יעמדו, "על סף" הקומוניזם. (מעניינת העובדה כי המהדורה החדשה מהווה תעתיק נאמן של התכנית המקורית: לא הצלחתי לגלות בה אף לא שינוי אחד, וזאת אף שחלק מן המספרים והעובדות שנקב חרושצ'וב, יש בהם כדי להביך מאוד כיום.) בשנת 1971 פירסמה הוצאת "פוליטיזודאט" ספר בשם "ברית-המועצות בדרך לבניית הקומוניזם, 1959—1970". גם ספר זה מטיף לרעיון המוכר, שהאנושות כולה צועדת לקראת עידן הקומוניזם, עם ברית-המועצות כחלוץ לפני המחנה. אותו ספר מתייחס באהדה ל"תכנית" של חרושצ'וב ולסיכוי שפתחה להשגת הקומוניזם. (יצוין כי נעים להיווכח, ששמו של חרושצ'וב אמנם מוזכר שם במפורש — אם כי דרך-אגב — בקשר עם "התכנית"). ניתן לצטט עשרות רבות של פרסומים דומים, לרבות נאומיו של מר ברז'נייב עצמו, כדי להוכיח שעל אף כל השינויים שחלו במדיניות-החוץ הסובייטית, אם בכלל, הרי שלא חל כל שינוי מהותי בעיקרי היסוד של המרקסיזם-לניניזם. אם כך הדבר, ואם רשאים אנו להניח (ולדעתי אנו רשאים אף רשאים) כי מרבית המנהיגים הסובייטים דבקים מספיק באמונתם, כדי לחשוב שנעים יהיה לראותה מתגשמת במציאות — ובמקרים מסוימים אפילו יהיו מוכנים לפעול למען הגשמתה (אף שבעניין זה עלי להדגיש שב"לפעול" אינני מתכוון לפעולה דרמטית נוסח חרושצ'וב, אלא לפעולת-עקיפין והירה בנוסח שאיפיין עד כה, למעט בפרשת צ'כוסלובקיה, את ברז'נייב) — הרי העובדה שהנשיא ניקסון ביקר במוסקבה ושבברז'נייב התארח אצלו בואשינגטון, חשיבותה אינה אלא משנית ביותר לגבי הדברים שבהם אנו דנים כאן.

קיימת כמובן אפשרות, שבמועד כלשהו בעתיד יקבלו פגישות ניקסון-ברז'נייב וההסכמים שנבעו מהן, מעמד הרבה יותר חשוב במחשבתם של חברי ה"פוליטבירו", ואז תהיה לעובדות אלה השפעה מכרעת על שינוי הלך-מחשבתם של חברי גוף זה. יתכן אפילו, שתהליך זה כבר התחיל. ככלות הכול, מאמרים וספרים אינם אלא ביטוי למחשבותיהם של אנשים ולא להיפך;

וכיוון שביקורו של ברז'נייב בואשינגטון התקיים רק אחרי שאותו מאמר אנציקלופדי נמסר לבית-הדפוס, יתכן אפילו שתמורה רעיונית זו כבר עברה על המנהיגות הסובייטית, וכתוצאה מכך יתפרסם במהדורה הבאה של ה"אנציקלופדיה הסובייטית הגדולה" מאמר שילעג לקומוניזם ויכנה אותו "אופיום להמונים" וישבח תחת זאת את מידותיהם של בנקאי "וול-סטריט".

אם כך הדבר, אם אמנם חל שינוי בממדים כאלה, עתידים אנו להיווכח בכך חיש-מהר; שכן דבר אופייני הוא לחברות הנתונות לשליטה מרכזית הדוקה — כמו לצבאות — שכאשר אתה משנה את כיוון ההתקדמות שלך, הינך חייב לפרסם פקודות מפורשות בעניין זה, כדי שהגייסות יידעו לאן אתה עומד לנוע. שאם לא כן תוכל להיות צד לחיזיון מעניין שבו הגנרל ומטהו האישי צועדים לעבר צפון-צפון-מזרח, בעוד שהגייסות מת-קדמים בכיוון דרום-דרום-מערב — וכבר היו דברים מעולם, ואפילו בצבא הבריטי. במושגים של המשמעת האידיאולוגית הסובייטית משמעות הדבר ש"המפלגה", כאשר היא משנה כיוון, מרגישה צורך לפרסם הרבה הצהרות רשמיות המציגות את האמונה החדשה. אם לא תעשה כן, תמצא עצמה "המפלגה" מוטרת על-ידי מספר גדול של אנשים, אשר בכוונות טובות ביותר, עודם מטיפים לאמונה של אתמול; ובחברה כמו רוסיה הסובייטית, שבה יש חשיבות כה גדולה לקולקטיביות רעיונית (או, לפחות, לקולקטיביות של הרעיונות המתפרסמים), חשוב מאוד להסדיר דבר זה בעוד מועד.

לסדרה של מסעים טקטיים במסגרת ביצועה של אותה מדיניות — ולא לתמורה מקיפה באסטרטגיה. במילים אחרות, אין לנו כל סיבה להאמין כי מה שמתרחש אינו אלא שינוי זמני וקצר-טווח שכלל אינו משפיע על עיקרי-האמונה של השאיפות והמטרות הסובייטיות המסורתיות.

בנקודה זו עלינו למהר ולציין שתי הסתייגויות: הראשונה היא האפשרות, שתמורות יסודיות בהשקפה הסובייטית על הקומוניזם אמנם התרחשו כבר, אף כי פשוט עוד לא היתה שהות לפרסמן ולהביאן לידיעת העולם. יתכן שאין זו אלא תקרית היסטורית שאני משרבט מילים אלו במרווח-הזמן הקצר שבין המרת הקו לבין פרסום הדבר ברבים; יתכן, שימים מספר אחרי שתקראו מילים אלה כבר יתחילו העתונות והרדיו הסובייטיים לבשר את „הקו“ החדש. אם כך הדבר, ניווכח במהרה.

השניה היא האפשרות שהתמורה הנוכחית במדיניות-החוץ הסובייטית, השיחור הנמרץ אחרי „דטנט“ ושיתוף פעולה עם מדינות אימפריאליסטיות — וארצות-הברית במיוחד — עתידים להתפתח עד כדי-כך ולהעניק לרוסיה יתרונות עצומים כאלה, שזו תמצא לבלתי-אפשרי לנהוג ב„דטנט“ כבתרגיל זמני קצר-טווח, ותמצא עצמה נאלצת להפכו למדיניות קבועה. יש להניח, כמובן, שאף אם זו תהיה השקפתה של המנהיגות הסובייטית, עדיין תשתדל לצמצם ככל האפשר את מגעיה של רוסיה עם החברה המערבית ותגביל את הזדמנויות-המגע לאותם אנשים שבעיני „המפלגה“ ייחשבו למהימנים בהחלט;

לכן, כפי שאמרתי, ניווכח עד מהרה אם חלה תמורה, אם לאו. ברונייב ישא נאום חשוב; „פוליטיזדאט“ יפרסם ספרים וחוברות; „פראבדה“, „איזבסטיה“, „הכוכב האדום“ וכל יתר עתוניה היומיים של רוסיה, יפרסמו מאמרי-מערכת, בהם יב-הירו לאזרח הסובייטי כי האמונה של אתמול היא אפיקורסות היום, וכי האמונה של היום היא כוזב-וכזו. למען הדיוק, הם לא ירצו כל-כך להדגיש את משגיה של אמונת האתמול, ותחת זאת יסתפקו בכך שישאגו בקול גדול את מעלותיה של אמונת-היום. כך יחסכו לעצמם את המבוכה הקשורה בצורך להודות במשגי-האתמול, וכל מוסקבאי פקוח-עיניים כבר יסיק בעצמו את המסקנות בדבר מעמדו היום של מה שהיה אתמול „הקו“ הנכון. וכיוון שהעולם הלא-קומוניסטי, עם שפעת ה„קרמלינו-לוגים“ ופרשני-רוסיה שלו קונה לא פחות עותקים של „פראבדה“ מאלה שנמכרים במוסקבה, הרי שקיומו של „קו“ חדש ייוודע בעולם הגדול באותה מהירות כמו במוסקבה.

הצד השני של המטבע נכון לא פחות. עד שיתרחשו כל התהפוכות הפומביות האלה, עד שברונייב וחבורתו יתחילו להרביץ ברבים את תורתם החדשה, סביר להניח כי התורה הישנה לא הוחלפה — וכי ה„פוליטבירו“ דוגל בה ואף ישתדל להגשים את מטרותיה באותו להט, שעשה זאת לפני-כן.

אם נעביר כעת מסקנה זו לתחום מדיניות-החוץ ואל המדיניות הצבאית של הסובייטים הטורחים תמיד להסביר לנו (בעקבות קלאוזביץ) כי האחרונה אינה אלא מכשיר בידי מדיניות-החוץ שלהם, הרי שנהיה חייבים להגיע למסקנה כי אנו צדים

וכי לא יבוטלו אותם אמצעים הנקטים על-ידה כיום כדי למנוע את הרקב של הערכים המערביים מלהשחית את נפשו של האזרח הסובייטי הרגיל. עם זאת, סביר לצפות לכך, שאם תדגול רוסיה ב„דטנט“ אמיתי ובשיתוף-פעולה נמרץ עם המערב במשך פרק-זמן ארוך, אזי חייבים יהיו ערכיו של המערב ואורח-חשיבתו להשפיע השפעה כלשהי, לפחות, על החברה הרוסית. אין כוונתי לאמור בכך, שהחברה הסובייטית תהפוך לחברה מערבית; אולם יש ברצוני לאמור, כי בחברה הסובייטית יהיו ניכרים סימני ההשפעה המערבית הרבה יותר מכפי שהם נראים שם כיום. אולם שוב הכרחי להבין, כי אם עומד להתרחש בבית-המועצות שינוי כלשהו — ואפילו קל-ערך כמו זה שדיברנו עליו — הרי גם על כך נדע במערב חיש-מהר.

אך ברגע זה לא ידוע לנו על כל שינוי וכל תמורה. לפיכך עלינו להניח כי פשוט אין כל שינוי וכל תמורה. מכאן אנו מגיעים למסקנה הבלתי-נמנעת כי ביסודו-של-דבר לא חלה כל תמורה בשאיפות ובמטרות ארוכות-הטווח של הסובייטים; וכי מדיניות-החוץ הסובייטית המפגינה כרגע מצב-רוח של „דטנט“, מסוגלת בהחלט „להחליף מהלך“ ולהגביר את המתח חות הבינלאומית. מקודת-ראותה של המדיניות הצבאית הסובייטית פירוש הדבר הוא, שזו תמשיך להתנהל באותם קוים לפיהם נוהלה תמיד, כלומר: ברית-המועצות תעשה ככל שביכולתה כדי שלא להסתבך במלחמה בקנה-מידה מלא עם המערב, במיוחד כיוון שהיא משוכנעת שמלחמה כזו תהיה גרעינית. אין להסיק מכך שרוסיה לא תתגונן, אם המערב (או מישהו אחר) יפלוש לשטחה. אדרבא, הרוסים יגנו על ארצם באותה מידה של אומץ, כישרון צבאי והתמדה מפליאה כפי שגילו בהגנתה מפני נפוליון והיטלר.

נוסף על כך, אין להניח שהכוחות-המזוינים הסובייטיים יקבלו הוראה לפתוח במלחמה נגד מדינה אחרת, אלא אם כן תהיה מלחמה כזו הדרך היחידה להשיג אחת ממטרותיה של מדיניות-החוץ הסובייטית, ובתנאי שמטרה זו תהיה בעלת חשיבות ראשונה-במעלה בעיני ה„פוליטבירו“. יתר על כן, גם כש-יתמלאו תנאים אלה כולם, אין לצפות לכך שהרוסים ינקטו בדרך של מלחמה, אלא אם יהיו בטוחים ביטחון מוחלט בניצחון הצפוי להם.

אולם ניצחון במלחמה ניתן להשיג באחת משתי הדרכים הבאות: או על-ידי בניין כוחותיך-שלך עד לרמה הגבוהה

ביותר מבחינה כמותית ומבחינה איכותית, או על-ידי שתביא את אויביך לידי כך שיפזרו מרצונם החופשי את כוחותיהם וייוותרו בלי כל אמצעי מגן והתנגדות. לדוגמה: אם יפורקו כוחות גאט'ו לגמרי, ואם תוסר ה„מטריה הגרעינית“ האמריקנית לחלוטין, אזי תהיה אירופה המערבית מטרה כה מגרה בעיני מנהיגי הקרמלין, שיתכן וייכנעו לפיתוי להסתער עליה. שכן בנתונים כאלה לא ייוותר עוד כל ספק בלבם, שהניצחון מובטח להם — ועוד במהירות. אכן, הדבר יהיה, פשוטו כמש-מעו, טיול לחוף האטלנטי.

פירותיו של ניצחון כזה יהיו חשובים ויקרים להם מאוד במצבם הקשה הנוכחי, שכן כל הטכנולוגיה המתקדמת של אירופה המערבית תעמוד אזי לרשותם של הרוסים בתנאים נוחים ביותר — וכולנו הלוא יודעים כי הטכנולוגיה הסובייטית זקוקה כיום בדחיפות לוריקת-עידוד רצינית ביותר.

אכן, לגבי אירופה המערבית היה מצב זה נכון תמיד מאז תום מלחמת-העולם-השנייה, ואין כל חידוש בדברים.

אולם מטרתי במאמר זה איננה לפתח חידושים כלשהם, אלא, לחזור ולהבהיר אמת נושנה שפשוט עלולה להישכח מעוצמת ההתפעלות, שאחזה באנשים כה רבים במערב למראה פרצופה החדש של מדיניות-החוץ הסובייטית. אמת נושנה זו גורסת כי על אף העובדה שנעים יותר לראות כיצד ניכסון וברז'נייב משוחחים זה עם זה בנעימים במקום שיאימו זה על זה בחורבן גרעיני — לא חל כל שינוי יסודי באידיאולוגיה הקומוניסטית. מכך נובע שלא חלו כל תמורות בשאיפות ארוכות-הטווח של הרוסים. אם תבואנה תמורות כאלו, לא נאחר לדעת על כך, שכן הרוסים בעצמם יספרו לנו עליהן.

מה שיש לנו כעת ומה שצפוי לנו, לדעתי, במשך זמן רב, אינו אלא „דו-קיום בשלום נוסח רוסיה“, ואין בין זה לבין שיתוף פעולה בשלום ולא כלום. מטרתם של הרוסים אינה ליצור שותפות מתוך רוח טובה ובעלת יתרונות הדדיים לכל השותפים, אלא להביא לידי תבוסתו הסופית של הקפיטליזם והחלפתו בקומוניזם עולמי. בשלב זה של ההתפתחות מאמינים הרוסים, כי הקפיטליזם גזוע מעצמו מכוח הפגעים והתחלואים המהותיים לו, כך שאין להם כל צורך לנקוט בפעולה כדי לקטול אותו. כל מה שהם צריכים לעשות הוא להמתין בסבלנות. לפי פירוש זה, ה„דטנט“ של ברז'נייב עם אמריקה אינו אלא חלק משלב ההמתנה.